

kilátó

GÖMÖRI GYÖRGY

Kassák Mesteremberek című verse új olvasatban

A *Mesteremberek* emblematikus verse Kassák Lajosnak. Ez a vers először *A Tett* című folyóirat 1915/3 számában látott napvilágot, és első olvasásra futurista programversnek tűnt, a fiatal költőnemzedék üzenetének. 1915-ben Ady Endre már 38 éves, Babits pedig 32, Kassák sem sokkal fiatalabb náluk a huszonnyolc évével, mégis egy új nemzedék nevében lép fel, hirdet programot. Ez a program egyesíti a vitalizmust mint életérzést a gépipádó futurizmussal mint művészi programmal, úgy háborúellenes, hogy előrevetíti a munkásosztály társadalmi tapasztalatából és a szocialista utópiából fakadó művészet győzelmét. De mielőtt a vers elemzésére térnénk, meg kell állnom egy percre a vers címénél, ami egyáltalán nem egyértelmű.

A „mesterember” a huszadik századi magyar nyelvben nem jelent proletárt, kétkézi dolgozót. A *Magyar Értelmező Kéziszótár*¹ „iparos, kézműves” jelentést ad meg, tehát még az iparosítás, a nagyüzemi munkásság létrejötte előtti állapotra utal, s a legjobb esetben is csak a jól képzett szakmunkásra vonatkoztatható. Maga a szó nyilvánvalóan a német „Meister” magyarítása, s ha az ezzel összefüggő „mestervizsga” kifejezésre gondolunk, nyilvánvalóan minőségi munkát jelent, hiszen a céhrendszerbe az iparost csak a mesterdarab elkészítése után fogadták be. Később a szó a „Meisterstück” átvételével a magyarban is meghonosodott, bár azt, hogy „mestermű” inkább átvitt értelemben, művészi alkotásra használjuk. Kassák szóhasználatában, úgy tűnik, a „mesterember”-nek több jelentése van: egyrészt jelenti a szakmunkást, másrészt a művészt, elsősorban az építész-tervezőt. Így hát azt a feltevést, hogy ez a vers „egy költői »Világ proletárjai egyesüljetelek« gondolatának meghirdetése” lett volna,² nem kell elfogadnunk. Míg a *Mesteremberek* egy ideális testvériség elgondolásának jegyében született, nem szól minden kizsákmányolt proletárról – bár kétségtelenül előrevetíti József Attila nagy programversének, *A város peremének* megfogalmazásait –, hanem üzenete csak a munkásosztály minőségileg legmagasabb szinten álló egyedeire, illetve az azokból kinőtt művészekre vonatkozik, tehát nem a munkásmozgalom egészének programja.

Ez abból is látszik, hogy a húszsoros versben mindössze egyetlen sor utal a proletár léthelyzetre („ülünk a sötét bérkaszányák alján”), annál több a futurista művészek programjára. Az első két sor kijelentései tagadások: akiknek a nevében Kassák beszél, nem „tudósok, vagy papok, nem is hősök” (katonák). A „mesteremberek” nem vesznek részt a háborúban, bár következményeit megszenvedik, azt kívülről nézik; ami lényeges, az a *jövőre trányultság*, ami a nyolcadik sortól lép be

a versbe: „Tegnap még sírtunk, s holnap, holnap talán a mi dolgunkat csodálja a század”. Milyen „dologról” beszél itt a költő? A háború utáni világ újjáépítéséről, vagyis a futurizmus által elképzelt, már konstruktivista vízióról: „Holnap azbesztből, vasból és roppant gránitból életet dobunk a romokra”. Az „élet” szó is fetiszálva jelentkezik, ugyanúgy használhatja Ady, Szabó Dezső és Kassák, bár mindegyik mást ért rajta. Kassáknál építési anyagokról van szó, tehát az új konstrukció csak annyiban „élet”, amennyiben a pusztulás, a „romok” ellentéte.

A következő, vagyis tizenkettedik sor külön tanulmányt érdemelne, főleg a később előforduló szövegváltozatok miatt. Az eredeti *A Tett*-béli közlésben (ami a kézirat alapul) ezt olvassuk: „s félre az álomdekorációkkal, a holdvilággal és az orfeumokkal!” A három elvetett szimbólum közül a „holdvilág” a romantika rekvizituma, az „orfeumok” pedig a dekadens polgári világ szórakozóhelyeit jelöli. Ami az „álomdekorációkat” illeti, azt szintén lehet úgy értelmezni, mint a Balázs Béla-féle esztétika jegyében fogant mesék díszleteit. Viszont különös, hány változata van a későbbi Kassák-kiadásokban ennek a kifejezésnek: a *Földem virágom* című 1935-ös válogatásban „államdekorációkat”, egy későbbi költészeti gyűjteményben pedig „álmendemokráciákat” találunk.³ Utóbbi lehet, hogy tudatos elírás, amiért a felelősség a gyűjtemény akkori szerkesztőjét, Király Istvánt terheli, de már hogyan lett az „álomdekorációk”-ból egy Kassák Lajos által átnézett és javított, saját kezűleg dedikált (jelenleg londoni magántulajdonban lévő) kötetben „államdekorációk”? Vajon maga a költő változtatott volna így szövegén, s ha igen, miért? Talán azért, hogy a saját baloldali anarchista álláspontját hangsúlyozza?

A fentiek helyett mit építene a jövő konstruktőre? „Hatalmas felhőkarcolókat és játéknak az Eif(é)el-torony mását”, továbbá masszív hidakat és „tüzes lokomotívokat”, valamint kábeleket a „tenger alá”. Aligha tévedek, amikor a „felhőkarcolókban” a gyors amerikai technológiai fejlődés iránti csodálatot és a „játéknak felépített Eiffel torony mását” utalásnak látom Walt Whitman és Apollinaire verseire. Bizonyos rivalizálás is észrevehető az „új” szó túl gyakori használatában: ha az individualista Ady Endre „új időknek új dalaival” tört be a magyar irodalomba, a konstruktivista Kassák még nagyratörőbb: ő nemcsak új mítoszokat akar szoborni acélból, hanem az „érett, pártalan asszonyokat” is megejtené, hogy „új fajtát dajkáljon a föld” és „örüljenek az új költők” szerte a földön. Gáspár Endre egyébként korai Kassák-tanulmányában szembeállítja a „polgári” Adyt a munkásosztály költőjével, Kassákkal, mondván: „Ady egyéni marad, Kassák magán keresztül fejezi ki a munkásság emberközösségét”.⁴ Ehhez én még hozzátenném: Adyt főként a magyarság sorskérdései érdeklik, Kassák viszont internacionalista, ami a *Mesteremberek* záró sorában is megnyilvánul, s teljesen nyilvánvalóvá azzal válik, hogy *A Tett* az első világháború kellős közepén egy minden nemzet felé nyitott nemzetközi szám kiadására vállalkozik, Apollinaire és Verhaeren mellett szerepel benne az amerikai Walt Whitman és a kevésbé jelentős német Ludwig Rubiner.

A Whitman-hatás egyébként az egész európai avantgárdra érvényes. Babits ezt jól látta *A Tett* költőit illetően, de Kassák válaszában Whitmant „impresszionista” és nyelviileg túl spontán, kevésbé megszerkesztett költőnek tekintette. Ugyanakkor elismerte az amerikai költő felszabadító hatását, ami főleg a konvencióktól való elszakadást jelenti – erről vallott többek közt *Az izmusok történetében*,⁵ s ha igazat

adunk Szerb Antalnak, aki szerint „Whitman mindmáig a közösségi érzés legnagyobb költője a világirodalomban”,⁶ akkor látjuk, hogy Kassák két dologban követte Whitmant: kollektivista individualizmusában és a szabadvers egy, a whitmaninál tömörebb alkalmazásában. És itt idézni kell a *Mesteremberek* befejező sorát, ami a hat városnévvel teljesen a whitmani „felsoroló receptet” követi a *Leaves of Grass* „Salut au Monde!” énekének alapján: „I am a real Parisian, / I am a habitant of Vienna, St. Petersburg, Berlin, Constantinople”.⁷ Mondhatnánk, itt csak annyi az eltérés, hogy Kassák „új költői” az európai izmusok menetrendjét követik, az olasz futurizmussal kezdődően: „Rómában, Párisban, Moszkvában, Berlinben, Londonban és Budapesten”, ahol is a „Moszkvában” nem az orosz forradalmi mozgalmakra, hanem a világháború előtt jelentkező új művészekre, Kandinszkijre és Archipenkóra, meg még esetleg az orosz futurista költőkre utal. Csak az 1917-es orosz forradalom után kezdték a *Mesteremberek* befejezésében a szocialista szolidaritás kifejezését látni Kassák Lajosnál, erről ilyen értelemben még nem volt szó, de a forradalmi művészek nemzeteken átívelő rokonságát már 1915-ben is hitte és vallotta, ezért lett a *Mesteremberek* az európai izmusok hiteles programverse.

JEGYZETEK

1. *Magyar értelmező kéziszótár*, Akadémiai, Bp., 1972.
2. Bori Imre – Körner Éva, *Kassák irodalma és festészete*, Bp., 1967, 35.
3. Kassák Lajos, *Földem virágom*, Pantheon kiadás, n. h., 1935, 34; *Hét évszázad magyar versei*, II., Magyar Helikon, Bp., 1966, 695.
4. Rónay, György, *Kassák Lajos alkotásai és vallomásai tükrében*, Szépirodalmi, Bp., 1971, 124.
5. Kassák Lajos, *Az izmusok története*, Magvető, Budapest. 1972, idézi Rónay, *i. m.*, 91.
6. Szerb Antal, *A világirodalom története*, Szépirodalmi, Bp., 1958, 625.
7. Walt Whitman, *Leaves of Grass 1860* (The 150th Anniversary Facsimile Edition), ed. James Stacy, University of Iowa, Iowa City, 2010, 252.

KÓRIZS IMRE

Tóth Árpád csupaszon

GONDOLATKÍSÉRLET EGY REJTETT FÉLHOSSZÚ VERSSEL

Ötven, illetve negyvenöt évvel ezelőtt megjelent első két verseskönyvével, de különösen a másodikkal Tandori Dezső nem egyszerűen elment a falig, hanem átment rajta. *Egy talált tárgy megtisztítása*: ez a címe a másodiknak (eredetileg *A. Rimbaud a sivatagban forgat* lett volna), amelyben egyes verseknek hosszabb a címük, mint maguk a versek. Ilyen például a *Halottas urna két füle e. e. cummings magánygyűjteményéből* című darab, amelynek szövege mindössze egy egymás alatt elhelyezkedő záró és nyitó zárójel, vagy *A bethlehemi istállóból egy kis jószág ki-néz*, amely így szól: „Hc3”. Terjedelmi szempontból *A gyalog lépésének jelölhetlensége osztatlan mezőn* tartja a negatív rekordot: a cím alatt az oldal üres. Ezzel szemben az olyan hosszabb darabok, mint például az *Életrajz töredék* című ciklus